

Юрій ПЛЕКАН

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ І ЯРОСЛАВ ОКУНЕВСЬКИЙ: ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ “СИЛЬВЕТКИ”

Публікується нарис головнокомандувача санітарних справ уряду ЗУНР (1919–1922) Я. Окуневського про Є. Петрушевича, а також подано авторський коментар до нього.

Ключові слова: *ЗУНР, Ярослав Окуневський, Євген Петрушевич, політична еміграція.*

Постать та діяльність відомого західноукраїнського громадсько-політичного діяча кінця XIX – початку XX ст., Президента Української Національної Ради (УНРади), Диктатора ЗУНР Євгена Петрушевича, як і в роки визвольних змагань українського народу, так і в наш час є надзвичайно цікавою, повчальною, дискусійною, особливою, зважаючи на реалії сучасного політичного життя вже незалежної України.

Євген Петрушевич (1863–1940) народився в родині пароха та декана у м. Буськ (Львівська область). Закінчив юридичний факультет Львівського університету, де брав активну участь у студентському житті. З 1896 р. відкрив власну адвокатську канцелярію у м. Сокаль, де з часом здобув прихильність та повагу українського населення, яке обрало його у 1907 р. послом до австрійського парламенту, де він представляв та активно боронив від польського засилля українців Галичини до 1917 р. У 1910 р. переніс свою канцелярію до м. Сколе, де був обраний цього ж року до Галицького сейму. Однак, рівно ж як і Юліан Романчук, не мав можливості постійно жити у Львові чи Відні, зважаючи на своє матеріальне становище. Останні роки свого життя провів у злиднях, так як за життя не дуже дбав про своє матеріальне забезпечення у старості. Помер 29 серпня 1940 р. у Берліні на 77-ому році життя¹.

Є. Петрушевич на початку XX ст. користувався великою пошаною й авторитетом серед національно-свідомого та активного українського громадянства Східної Галичини. Він, поряд з такими відомими та авторитетними галицькими політиками, як Ю. Романчук, К. Левицький, Є. Олесницький, Т. Окуневський, представляв собою тип культурного та високоосвіченого європейця, що проявлялося в його поведінці та в публічних виступах. Не будучи демагогом та самозакоханою особою, не терпів реклами й інтриг, тому мав велике почуття обов'язку і відповідальності за свої вчинки. Як зазначають сучасники Є. Петрушевича, він був дуже репрезентабельною особою та став після Є. Олесницького найкращим українським промовцем у австрійському парламенті.

Прикладом ставлення сучасників до Є. Петрушевича може слугувати відповідь редактора газети “Діло” Михайла Рудницького, викладена у листі до Я. Окуневського

від 24.01.1925 р. Зокрема, він повідомляв, що редакція “Діла” не може помістити його сильветку про Є. Петрушевича, так як вважає його винуватцем поразки визвольних змагань галицьких українців, критикує його за методи політичної боротьби, добір кадрів, брак волі та марнотратство народних грошей².

Щодо автора цього нарису, то особа Ярослава Окуневського є також надзвичайно цікавою та неординарною, зважаючи на його успішну військову кар’єру. Ця обставина підкреслює обізнаність і неупередженість автора в час написання нарису. Ярослав Окуневський (1860–1929) народився в м. Сторожинець на Буковині в родині лікаря, рідний брат відомого громадсько-політичного діяча, посла до австрійського парламенту та Галицького сейму Теофіла Окуневського. Закінчив медичний факультет у Відні, був головою студентського академічного товариства “Січ” у Відні. Зробив надзвичайно рідкісну для українця військову службу кар’єру. Він отримав звання адмірала флоту і був нагороджений багатьма орденами та відзнаками Австро-Угорської імперії та інших держав. Я. Окуневський був організатором та головою української санітарної служби УНР у Відні, а в період 1919–1922 рр. – головнокомандувач у санітарних справах Державного Секретаріату ЗУНР. Після поразки визвольних змагань українців поселився в м. Городенка, де відкрив приватну медичну клініку, однак, трагічно загинув 24.10.1929 р. Похований у Городенці³.

Др. ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ

Сильветка

Zita-Hof (всі виділення зроблені автором – Ю.П.) величезна камениця на *Mariahiferrasse* у Відні. Там були бюро військового міністерства, яке в час війни підпорядкувало під свій вплив всі галузі державного господарства. Для ужитку уряду Галицької Республіки добув там при розвалі Австрії одну квартиру посол Н. Василько. Дзвоню. Вправним жестом знімає з мене пальто портієр і питає: чого бажаю. Мовчаливий з повагом, по видержці і вигляду старий унтер-офіцер, що служив довго. Знає собі вагу і вагу тих Ексцелэнцій, яких він охороняє перед влазливими попрошайками.

Пізнав в мені земляка. Напущена видержка і повага зійшла з обличчя. “Він – Васишин – служив в Австрійських міністерствах, а тепер такий радий, що своїому урядові служить. Хоть тісно і не так, якби належалося для пана президента, а воно своє і буде ліпше”.

У кухонці, що служить йому ложею, заложив собі маленький варстат і зшиває і латає, і лякерує, і робить з старих витертих портфелів і портсмонеток – “нові”. Майстер на всі руки.

У прийомнім сальоні висять образи кисти Івасюка, того самого, що В’їзд Хмельницького до Києва змалював, у Києві професором був, а тепер у Відні на еміграції живе. Мистецтво за хлібом насущним побивається. Хто-ж з бідної укр. еміграції, що голодними очима на світ позирає, про окрасу життя думає, коли йому у шлунку голод воркотить. Президент і диктатор Петрушевич купує, бо це його “обов’язок”. І висить тут козак, що арканом на голову з рогативкою закинув і свого ворога з коня стягає. У пана Президента тепер конференція. Реферує Др. Кость

Левицький (голова уряду у вигнанні 1921–1923 рр. – *Ю.П.*), уповноважений по справам закордонним. Покликали отця Жана, того симпатичного Канадійця, французького походження, що цілим серцем до України пристав і в уряді Петрушевича товмачем до англійського і французького языка служить і до дипломатичних місій висилається, то до Парижа, то до Бельгії. Вістки добрі, це видко по лиці всіх, що вийшли з бюро п. Президента. У Євгена Петрушевича черти лица розяснилися. Лице в нього біле, як з мармору виковане, виразисте, черти правильні, як на тих грецьких камеях. Очі в глибоких ямках, так якби завше в глибину своєї душі зверненію. Стрункий високий ростом. Елґанція вроджена. Тип секціоншефа в міністерстві закордонних справ, тих давних передвоєнних часів. Джентлмен від стіп до голови, так і чується.

“Добрі вісти, дуже добрі”. З Англії і з Франції наспіли від Витвицького (Степан Витвицький в 1920–21 рр. уповноважений уряду (міністр) для закордонних справ – *Ю.П.*) ладні повідомлення. Ллойд Джордж, Клэмансо. Наша справа рішиться скоро і прихильно. Для того й того на конгресі дипломатів вийде рішинець”.

“Сідайте”, – підсуває коробочку з цигаретами, а сам курить сигарето одно за другим. Закурить викидає огарок і нове запалює. Нервозність. Не дивно, після всего того, що пережив Президент у Галичині, а Диктатор за Збручем. Але Петрушевич вірить, він вірить в правоту нашої справи, яка побідити повинна і мусить. Його віра незломна і тверда, як камінь. Віру ту виливає він в своє окруження.

Оптиміст він непоправний – дорікають зневірені емігранти. – *In Osterricich Kann man nus Optimist sein* (оптиміст він непоправний – *Ю.П.*) – казав незначний старо- австрійський міністр. ... *sonsit* ...

У Відні виходить ладна з виду газета, на блискучім папері, форматом як Тайме англійська – по українськи і по французьки одночасно. “Україна” називається; Шевченко і Київ на винетці. Підписує відвічальний редактор Козакевич. “Гірше чужих, свої розпинають” – закликає Шевченко. Земляк Козакевич підписує, а палата дає гроші. Розумієся: *Cuiprodest*. Оголошення : 1) “Ми старшини Галицької Армії оголошуємо, що Диктатор Петрушевич зруйнував славу армію, що він причиною розвалу і дисорганізації”.

2) “Ми зібрані урядовці зваживши те й те оголошуємо Президента Петрушевича поза законом”.

Примітка редакції: З зрозумілих причин ми не оголошуємо імен, але додаємо, що між урядовцями єсть і міністри, а між старшинами генерали.

3) “Генерал Греків, бувший комендант Галицької Армії пише свої стратегічно-політичні ревеліяції. Галицька Армія була би (Ах те українське би, коби як – би теє а теє, тогди би знов теє а теє) прогнала ворога, коби Петрушевич був дав в свій час амуніції і рекрута доброго постарав”.

Стара се казка. Кождий відступаючий генерал не винен, а винні завше инчі. Українських, “шпіонив” вішали ще австрійські побіті генерали.

4) “Петрушевич розізджає в автомобілях, в елґантних футрах і в фракках, а нещасні земляки, яких його політика загнала на еміграцію, з нужди і голоду пухнуть”.

5) “За доляри, що приходять з Америки, купує собі Петрушевич віллі. Одну вже має на Семерінгу, а другу велику палату купив собі в Берліні”. І так в кождім номері.

Правда Петрушевич має автомобіль разом і наспілку з послом Сінгалевичем (уповноважений для внутрішніх справ – *Ю.П.*) Той самий, що його в свій час купив дешево з австрійської ліквідації і до тепер не прогайнували. Президентів Петрушевичови треба десь колись поїхати на побачення до якогось міністра, або політика.

Петрушевич має кожух і має жакет, той самий вже два роки. На Петрушевичу навіть і мішок буде виглядати елэгантно. Біда і нещастя! Та що-ж тут подіяти?

Я знаю, що Президент і Диктатор Петрушевич займає у Відні маленьку кімнатку і харчує безпечно не у Сахера (власник модного ресторану – *Ю.П.*), а де то саме, це вже його тайна.

Сеж не гріх і не встид! Наполеон III заким став цісарем у Франції жив на піддашу у Франкфурті. Караджорджевіч Петро занім став кралем Сербії, жив собі дуже а дуже бідненько в Женеві. В політиці все воно так. Або в криміналі і на шибениці – *in euicіe* як Андрашій, або цісар, краль, та міністр, як попаде.

Доляри американські. Ах ті нещасні доляри, за які Петрушевич бенкетує з своїми урядовцями і віллі собі купує і які в уяві виростають на тисячі і міліони.

Петрушевич веде пропаганду і агітацію. Висилає і удержує заступників. В Лондоні, Парижі і Римі. Добиває, стучить до дверей можних світа сего, видає газети і брошури по-англійськи, французьки і німецьки. Шукає звязків і помічників для укр. справи по всьому світу.

Американські робітники зрозуміли це. Центи складають, а з них робляться доляри на національну державну позичку. Петрушевич вислав до Америки Лонгіна Цегельського (в уряді з січня 1919 р. секретар закордонних справ – *Ю.П.*) для пропаганди і організації державної позички, та вийшло воно якось-чось не теє.

Петрушевич вислав до Канади і до Америки свого довіреного Д-ра. О. Назарчука (Осип Назарук, в закордонному уряді у Відні (1920) – *Ю.П.*), що в уряді шефом пропаганди і пресового бюро був, всегдашний доступ до Президента мав і думки Президента знав і здавалобся, погоджувався з ним, коли під його керовництвом таке довіроче становисько займав. Осип Назарук на землі американській листи отверті до Петрушевича пише і політику його розоблачає. Оно по-революційному може, але в кождім разі не по-джентлэменські.

А Галичина? З “краю” земляки послів по доляри до Петрушевича шлють, бо він Президент, бо він уряд.

Кожда нація, що себе поважає і якусь політичну провідну думку має, уважає своїм обовязком піддержати експонента тої політичної думки, піддержати політично і забезпечити матеріально. Мірилом вартосте нації єсть провідна ідея і сума жертв, які вона для тої ідеї приносить.

На *Sirorriqaus* (вулиця у Відні – *Ю.П.*) в кімнатах Допомогового Комітету збираєся рада. Українці завше люблять радити. Українці все люблять гуртом, а личної відвічальности Українець брати на себе не любить. – “Моя хата з краю”.

“Петрушевич сякий а такий – зачинає один бесідник. Макензен з своєю армією до него голосився. Він не взяв. Румуни амуніцію хотіли дати. Він не взяв. У Петрушевича нема ніякого розмаху в політиці. Він маленький адвокат і веде цивільний процес в повітовім Суді, а не політику” і тд. В кутку сидить чоловічок, що всім тим острим критикам уважно прислухуєся. Не видержав нас – кінець.

“Задній розум усе ліпший, як передний, а в Українців найпаче. Критикувати усе лекше, як самому робити. Критиканство, то наша укр. сила. Петрушевич не Наполеон I, но признаю, але-ж ви пане Кирило (К. Трильовський – Ю.П.), що найбільше тут критикуєте і знаєте, як коли і що треба було робити, чомуж ви не вискочили на верх? Цеж був час революційний і кожний міг мав можливість вискочити на верх і взяти то місце, що має Петрушевич . Це найбільший (найбільший) жаль, що ціла Соборна Україна із сорок мільонів не видала із свого нутра Наполэона, *або хоть Наполэончика*”.

Француз *Thiers* (французький державний діяч – Ю.П.) не тільки історію писав, але й історію Франції робити умів. Грушівський історію України пише, а робити її не потрафив.

Наполеон I був малий ростом, а великий розумом. Між членами високої директорії були люди дуже високого росту ... *таї тільки!* Петрушевич був би пречудним Президентом у впорядкованій республіці, може не гірший, як Масарек (Президент Чехословаччини – Ю.П.).

Джентльмен Петрушевич сів до стола в карти граги, а партнери його оказались шулэрами. Обіграли його *фальшивими картами*. А наші домородні Візантійці, що тільки перед успіхами поклони б'ють, а всякій владі, коли вона авторитетний бук має – лапи лижуть, та “Чорна Рада” на Президенті Євгені Петрушевичу тепер зуби теребить.

15.XII.1924.

Я. Окуневський.

Джерело: Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАУЛ). – Ф. 383. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1–5. Оригінал. Машинопис. Мова українська.

¹ Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. – Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1961. – С. 159–208; Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 pp. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 57–59;

² Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 383. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 3–4.

³ *Арсенич П.* Іван Франко і Прикарпаття. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 269–271.

Iurii Plekan. IEVHEN PETRUSHEVYCH AND IAROSLAV OKUNEVS'KYI: THE HISTORY OF ONE 'PROFILE'

This is a publication of the profile of Ievhen Petrushevych by Iaroslav Okunevs'kyi, who was the Commander in Chief responsible for sanitarian issues in the ZUNR government in 1919–1922. The publication is accompanied by the academic commentaries.

Key words: *the ZUNR, Iaroslav Okunevs'kyi, Ievhen Petrushevych, political emigration.*